

Жанна Краснобаєва-Чорна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНФЛІКТНУ КОМУНІКАЦІЮ: СПЕЦИФІКА АКТИВНОЇ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ У ФРАЗЕОЛОГІЇ

To the Issue of Conflict Communication: The Specificity of Active Verbal Aggression in Phraseology

ABSTRACT: The article examines the specificity of the manifestation of active verbal aggression in Ukrainian phraseology through the use of the phraseoideographic paradigm. The typology of aggressive behavior of A. Buss and the postulate of the theory of argumentation and verbal aggressiveness of D. Infante are the basis of the research methodology. Analyzed are the classification parameters of active verbal aggression in the various communicative theories and practices. Specifics of manifestation of active verbal aggression (shout, accusation, demand, ridicule, criticism, insult, comment, gossip, slander, complaint, teasing, curse, blasphemy, indignation, destructive wish, threat, curse) in the Ukrainian phraseology is defined. The theoretical material is illustrated by a large number of examples. The context of using of a phraseological unit is considered as a conflict episode – a situation of communicative interaction of participants, during which contradictions are expressed. The study of the semantics, pragmatics and functioning of the phraseological units of active verbal aggression in the Ukrainian language shows that active verbal aggression is a complex system of interdependent mental reactions. These phraseology do not contradict modern knowledge of psychology and communicative linguistics about the studied subject, but at the same time the phraseological units form an independent system with the following signs: a) the state of the speaker's dissatisfaction; b) a combination of verbal and non-verbal components; c) intensification of manifestations; d) the correlation of the varieties of verbal aggression.

KEYWORDS: conflict communication, phraseological unit, phraseology, verbal aggression

У контексті опрацювання конфліктної комунікації все більшої значущості та популярності набувають дослідження вербальної агресії (Тетяна Новікова та Павло Смирнов¹, Микола Саппа²), мотивовані поширенням у сучасній лінгвістичній парадигмі теорії аргументативності та словесної агресивності Домініка А. Інфанте³ і його колег⁴, а також посиленням ролі агресивної поведінки в сучасному суспільстві (Олександра Качмар⁵). У фразеологічних студіях досліджені окремі аспекти конфліктної поведінки людини, зокрема: у рамках поганих міжособистісних стосунків у польській мові (Йоанна Шершунович)⁶; інвективні фразеологізми в польській і російській мовах (Юлія Клиус)⁷; семантична організація фразеологізмів на позначення інтенсивності негативного психо-емоційного стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах (Дарина - Ігнатенко)⁸; кодувальна роль соматизмів (як компонентів фразеологізмів) у конфліктних діалогах (на матеріалі дитячих і юнацьких літературних творів німецькою, словенською та хорватською мовами) (Арка Уршкі Валенчица, Аніта Павіч Пінтарич)⁹ тощо. Проте феномен вербальної агресії у фразеології досі не поставав самостійним об'єктом вивчення, що зумовлює актуальність статті.

Мета статті: простежити специфіку виявів активної вербальної агресії в українській фразеології. Заявлена мета мотивує вирішення таких завдань: 1) визначити класифікаційні типи активної вербальної агресії з оперттям на різні комунікативні теорії й практики; 2) схарактеризувати різновиди активної вербальної агресії в українській фразеології шляхом опрацювання фразеоідеографічної парадигми. Предметом дослідження постають фразеологічні одиниці (далі ФО), що репрезентують активну вербальну агресію. Матеріал дослідження

¹ Див. Т.Ф. Новікова, П.Ю. Смирнов, *Приемы нейтрализации вербальной агрессии в составе средств речевого воздействия*, „Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки” 2018, № 37, с. 194-203.

² Див. Н.Н. Саппа, *Вербальная агрессия как объект психолого-правового анализа*. „Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири” 2016, № 4, [в:] [https:// bulletinpp.esrae.ru/217-1101](https://bulletinpp.esrae.ru/217-1101) (19.06.2021).

³ Див. D.A. Infante, *Aggressiveness*, [in:] *Personality and Interpersonal Communication*, ed. by J.C. McCroskey, J.A. Daly, Newbury Park, CA 1987, pp. 157-192.

⁴ Див. M.J. Beatty, J.C. McCroskey, *It's in Our Nature: Verbal Aggressiveness As Temperamental Expression*, „Communication Quarterly” 1997, № 45, pp. 446-460.

⁵ О.В. Качмар, *Агресія як соціальний феномен*, „Нова парадигма” 2014, № 125, с. 197.

⁶ Див. J. Szerszunowicz, *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*, Białystok 2011, s. 175-176.

⁷ Див. Ju. Klyus, *Inwektywy związane z nazwami części ciała we frazeologii polskiej i rosyjskiej. Analiza leksykalno-semantyczna*, „Językoznawstwo” 2018, № 1 (12), s. 145-170.

⁸ Див. Д.С. Ігнатенко, *Фразеологічні одиниці на позначення інтенсивності дії та стану в англійській, німецькій, російській та українській мовах*: дис. на здобуття ... к. філол. н., Вінниця 2018, с. 182-192.

⁹ Див. U.V. Arh, A.P. Pintarić, *Somatismen als Kodierungsmittel in Konfliktdialogen*, „Slavia Centralis” 2020, vol. 13, № 1, s. 52-68.

становлять 121 ФО, дібрані шляхом суцільного обстеження зі *Словника фразеологізмів української мови*¹⁰, та 350 мікроконтекстів їхнього вживання. Мікроконтекст уживання ФО розглядається як конфліктний епізод (далі КЕ) – ситуація комунікативної взаємодії учасників, під час якої виражаються протиріччя. Основними методами дослідження є метод параметричного аналізу семантичної структури ФО з акцентуацією оцінного й емотивного компонентів і метод тематичних полів.

Методологічна база ґрунтована на типології агресивної поведінки психолога А. Басса й основних постулатах теорії аргументативності та словесної агресивності Д. Інфанте.

Арнольд Басс¹¹ пропонує розгорнуту класифікацію агресивної поведінки з опертям на три шкали: 1) фізична – вербальна агресія; 2) активна – пасивна агресія; 3) пряма – непряма агресія. Шляхом комбінування цих форм вчений виділяє 8 видів агресивної поведінки: 1) активна агресія фізична: а) пряма (нанесення тілесних ушкоджень); б) непряма (нанесення тілесних ушкоджень заступнику жертви); 2) активна агресія вербальна: а) пряма (нанесення образ); б) непряма (лихослів'я); 3) пасивна агресія фізична: а) пряма (протидія); б) непряма (негативізм); 4) пасивна агресія вербальна: а) пряма (відмова говорити); б) непряма (незгода). Вербальну агресію А. Басс дефінує як «вираження негативних почуттів як через форму (сварка, крик, вереск), так і через зміст словесних відповідей (погроза, прокляття, лайка)»¹² й акцентує увагу на двох аспектах її природи – зовнішньому / формальному (вербальні та невербальні засоби вираження агресії) і внутрішньому / змістовному (інтенції, конкретний зміст і контекст агресивних висловлювань).

У рамках теорії аргументативності та словесної агресивності вербальна агресія позиціонована «як дія, в якій адресант впливає на адресата з метою нанесення психологічної шкоди»¹³ та класифікована на критику (з виокремленням критики особистих якостей, критики здібностей, критики фактів біографії, критики зовнішності), прокляття, піддражнювання, насмішки, погрози, лайку, лихослів'я, невербальні знаки.

У сучасних комунікативних теоріях і практиках по-різному вирішується питання класифікаційних параметрів вербальної агресії. Так, створюючи єдину класифікацію форм прояву мовленнєвої агресії, Юлія Щербініна¹⁴ спирається на теорію мовленнєвих жанрів М. Бахтіна і виділяє 12 моделей мовленнєвих

¹⁰ *Словник фразеологізмів української мови*, Київ 2003.

¹¹ Див. А. Buss, *Instrumentality of Aggression, Feedback and Frustration as Determinates of Physical Aggression*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1967, № 3, pp. 153-62.

¹² А. Buss, *Aggression Pays*, [in:] *The Control of Aggression and Violence*, ed. by J.L. Singer, NY, London 1971, p. 10.

¹³ D.A. Infante, C.J. Wigley, *Verbal Aggressiveness: An interpersonal Model and Measure*, „Communication Monographs” 1986, № 53, p. 67.

¹⁴ Ю.В. Щербинина, *Вербальная агрессия*, Москва 2006, с. 152.

жанрів, маркованих вербальною агресією: образа; загроза; груба вимога; груба відмова; вороже зауваження; осуд (докір, звинувачення); насмішка (колкість); скарга; донос; наклеп; плітка. Сварка визначується як гіпержанр.

Олена Сидорова розглядає прояви вербальної агресії в міжособистісній комунікації також з опертям на теорію мовленнєвих актів і, виходячи з цього, вводить поняття вербально-агресивного акту, під яким розуміє «мовленнєву дію, що містить вербально-виражену агресію мовця, спрямовану на адресата або на третю особу»¹⁵. Авторка актуалізує ознаку ‘прямий / непрямий’ та зазначає, що в прямих вербально-агресивних актах адресант відкрито ображає, погрожує тощо; а в непрямих актах агресія представлена імпліцитно (замасковано). У такий спосіб О. Сидорова виділяє вербально-агресивні акти образи, ворожого зауваження, погрози, грубої вимоги, грубої відмови, осуду (докору), звинувачення, іронії.

Наталія Якимова актуалізує кореляцію вербальної агресії та комунікативної норми і визначає вербальну агресію «як використання вербальних засобів, що суперечать інституційним і ситуативним нормам комунікації, з метою нанесення шкоди комунікативній позиції та самооцінці іншої особи»¹⁶. Дослідниця наголошує, що вербальна агресія, як одна з форм конфліктної комунікативної поведінки, здебільшого зумовлена невмінням комунікатора вирішити комунікативний конфлікт конструктивним способом. У цьому випадку агресивна вербальна поведінка неодмінно призведе до повторної агресії та посиленню конфлікту з невідповідністю нормам комунікації. Н. Якимова (з опертям на Оксану Іссєрс)¹⁷ виділяє: 1) стратегії комунікативної поведінки в ситуації вербальної агресії: стратегію прямої активної агресії; стратегію прямої пасивної агресії; стратегію непрямой активної агресії; стратегію непрямой пасивної агресії; стратегію автоагресії; 2) тактики агресивної комунікативної поведінки: тактику обурення; тактику докору; тактику образи; тактику погрози; тактику глузування; тактику колкості; тактику демонстрації образи; тактику переривання контакту; тактику констатації некомпетентності; тактику злопобажання.

Ураховуючи наявні у лінгвістиці погляди на вербальну агресію, вважаємо за необхідне у рамках проблематики статті розглянути акти активної вербальної агресії у фразеології сучасної української мови із застосуванням методу тематичних полів, тобто через фразеосемантичні поля, групи і підгрупи. У межах такого підходу фразеосемантичне поле постає як сукупність фразеосемантичних груп, об'єднаних однією архісемою (гіперсемою), що наявна у фразеологічному значенні всіх членів групи та відображає їхні спільні категорійні властивості й ознаки – ‘вербальна агресія’ (відповідно фразеосемантичне поле «Вербальна

¹⁵ Е.Ю. Сидорова, *Вербальная агрессия как коммуникативно-прагматическое явление*, „Вестник Томского государственного университета” 2009, № 319, с. 29.

¹⁶ Н.С. Якимова, *Вербальная агрессия как актуальный феномен современного общества*, „Вестник Кемеровского государственного университета” 2011, № 45, с. 187.

¹⁷ Див. О.С. Иссерс, *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*, Омск 1999.

агресія»). Фразеосемантична група (далі ФСГ) виступає елементом фразеологічної опозиції, під якою розуміємо єдність двох блоків, репрезентованих ФО: перший становлять ФО, семантика яких корелює з активною вербальною агресією (відповідно ФСГ «Активна вербальна агресія»), а другий – ФО, семантика яких корелює з пасивною вербальною агресією (відповідно ФСГ «Пасивна вербальна агресія»). Фразеосемантична підгрупа (далі ФСПГ) – сукупність ФО, об'єднаних диференційною семою (гіпосемою), за якою розрізняють одиниці того самого класу і яка пов'язує їх опозитивними відношеннями схожості або протиставлення. У такий спосіб, у межах ФСГ «Активна вербальна агресія» виділяємо:

а) 13 ФСПГ, сформованих ФО, які позначають акти вербальної агресії (домінує власне-номінативна функція ФО). Ці фразеологізми становлять 73,9% у рамках ФСГ «Активна вербальна агресія»: ФСПГ «Крик» (9,1%), ФСПГ «Звинувачення» (7,6%), ФСПГ «Вимога» (7,4%), ФСПГ «Глузування» (5%), ФСПГ «Критика» (5%), ФСПГ «Образа» (5%), ФСПГ «Зауваження» (4,3%), ФСПГ «Плітки» (4,3%), ФСПГ «Наклеп» (2,5%), ФСПГ «Скарга» (2,5%), ФСПГ «Піддражнювання» (1,7%). ФСПГ «Лайка» формують 3,3% ФО на позначення цього різновиду вербальної агресії та 14,6% ФО, в семантиці яких лайка поєднана з іншими різновидами; ФСПГ «Лихослів'я» містить 0,8% ФО з семантикою лихослів'я та 0,8% ФО, у яких лихослів'я поєднане з деструктивним побажанням та критикою;

б) 4 ФСПГ, сформовані ФО, які використовуються як акти вербальної агресії (домінує емотивно-оцінна функція ФО), тобто мовець виражає певну суб'єктивну реакцію вербальної агресії за допомогою фразеологізму. Ці одиниці становлять 26,1% в аналізованій ФСГ: ФСПГ «Обурення» (11,5%), ФСПГ «Деструктивне побажання» (5,8%), ФСПГ «Погрози» (5,8%), ФСПГ «Прокляття» (3%).

Метою будь-якої тематико-ідеографічної системи класифікації Юрій Прадід вважає «створення цілісної картини, в якій із окремих «камінчиків» складається мозаїка національної фразеологічної системи»¹⁸. Отже, ідеографічний опис, запропонований у статті, відображає цілісний фрагмент 'активна вербальна агресія' мовної картини світу українця, сформований унаслідок синтезу результатів пізнавальних та оцінних процесів. Розглянемо виокремлені ФСПГ в українській мові.

ФСПГ «Крик». Сильний різкий звук голосу постає формальним показником вираження вербальної агресії, напр.: *рвати повітря (тишу)* (2) ('голосно говорити, кричати') (КЕ 1):

(1) Маркушевський не дає йому опам'ятатись і **рве тишу** знервованим лихим голосом: – Ви вдалися до непотрібних експериментів... (Ю. Бедзик).

Кваліфікативною ознакою крику є інтенсивність вияву 'дуже голосно, сильно': як *(мов, наче і т. ін.) на печінки*, зі сл. кричати; як на *[свого (рідного)]*

¹⁸ Ю.Ф. Прадід, *Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень)*. К.; Сімферополь 1997, с. 35.

батька, зі сл. кричати; *на все горло*; *грубо на всю горлянку*, зі сл. кричати, сміятися, співати і т. ін.; *на всю вулицю*, зі сл. кричати, галасувати і под.; *на весь (на повний, у повний і т. ін.) голос*, зі сл. кричати, співати і т. ін.; *на всю пельку*, вульг. (1), зі сл. кричати, репетувати і под.; *до хрипоті*, зі сл. кричати, співати і т. ін.; *рвати горло (горлянку)*; *як не розірватися* (1) (КЕ 2-4):

(2) Кричать, **як на батька** (Українське прислів'я);

(3) Кайдаш і Лаврін микались і собі в бабську змажку, **кричали на все горло**, змагались разом з бабами й підняли такий гвалт на весь куток, що люди повибігали з хат (І. Нечуй-Левицький);

(4) [Наталія Корніївна була з тих, що при чужих людях нявкають, а в себе вдома гавкають. В гостях вона як розмовляла, то ніби нявкала, як кішечка, тихо, солодко, облесливо, неначе хотіла сказати: «Дивіться, мов, яка я свята та божа!»] Вдома вона кричала й репетувала **на всю пельку**: там вона забувала, що вона свята та божа (І. Нечуй-Левицький).

ФСПГ «Звинувачення». Кваліфікативними ознаками звинувачення у фразеології постають безпідставність (*вішати (клеїти) / повісити (наклеїти) ярлик*, несхв.; *вішати [всіх] собак; котити / покотити бочку*) та несправедливість (*складати / скласти вину; ляпати грязюкою (грязю, болотом і т. ін.)*) (КЕ 5-7):

(5) – Всіх **собак** тепер на нас **вішають!** – сердито кинув котрийсь із гурту чоловіків (О. Гончар);

(6) – Газети постарались негайно **навісити ярлики** і на прем'єра, і на очолювану ним державу (В. Большак);

(7) – Для чого ви так, пане підполковнику? – з докором промовив сотник. – А чого ж розпустив язика, мов халяву? Не знає, а **ляпає грязюкою** на нас (М. Стельмах).

Докори (як висловлене кому-небудь звинувачення в чомусь) ілюструє ФО *цвікати (цвіркати, цвірінкати) в вічі (в очі)*, в'їдливі докори – ФО *колоти (випікати) очі* (1); докори в гострій формі – ФО *тикати / ткнути носом*, фам. (1) (КЕ 8-10):

(8) – То ти смієш мені **цвікати в вічі?** (І. Нечуй-Левицький);

(9) – Чого ж цьому не бути? – розгублено запитав [Дмитро] Мар'яну. – Ти мені не рівня. Я не хочу, щоб тобі мною хтось **колов очі** (М. Стельмах);

(10) – Оце, як бачиш, Грицю. Не робота, а шарпанина нервів. Кожного *носом ткни*. Сам на своєму горбі всю газету тягну (А. Головка).

Таємно подані відомості із звинуваченням кого-небудь у чомусь передає ФО *вносити / внести у вуха* (КЕ 11):

(11) Давно люди **вносили у вуха** недобре про Стефана та Євку (С. Чернобривець).

ФСПГ «Вимога». Настирливе прохання передають ФО *гризти / прогризти голову*, несхв. (1)¹⁹; *голову гризти та гризти; лізти в очі* (2); *лізти до очей; наступати / наступити на горло* (розм. на горлянку); *приставати / пристати*

¹⁹ Цифри у дужках указують на значення багатозначного фразеологізму, подане в словнику. Якщо фразеологізм однозначний, числовий показник не використовується.

реп'яхом (смолою, як [шевська] смола і т. ін.); *пристати / приставати з ножем до горла; смикати (сіпати, тягти) за поли; як на пню стати* (КЕ 12-16):

(12) Палажка ж своє діло робила: за вгород Михайлові **голову гризла** та гризла (А. Тесленко);

(13) [Цокуль:] Не піду я [в шинок]. Там набереться усякої голоти та й **лізуть у вічі**, щоб поставив горілки (І. Карпенко-Карий);

(14) Славка **наступала** батькові **на горло** – кинь торгівлю (С. Чорнобривець);

(15) Як **шевська смола пристав був**. Аж мусила з дому тікати через нього (А. Головка);

(16) Смішні ті наші видавці: оце **смичуть за поли**, – давай щось нового! (Леся Українка).

ФСПГ «Глузування». Уїдливе насміхання репрезентують *ФО брати / взяти на бас (на баса); брати / взяти на пушку (на понт) (2); брати (піднімати) / взяти (підняти) на глум (на глузи, на сміх); здіймати на глум; (брати / взяти на Бога) (1); брати на кпини (на кпин, діал. на кпи)* (КЕ 17-19):

(17) [Гаптін:] І чого ти така, Ярино?., все зо сміхом, все **на глузи береш...** (Леся Українка);

(18) [Лицар:] Та що се ти мені байки плетеш, **на глум здійсмаєш**, чи смієшся в вічі? (Леся Українка);

(19) Ся насмішка дуже розсердила їжака, бо.. коли хто його ноги **бере на кпини**, то він того не може дарувати (І. Франко).

ФСПГ «Критика». Критика як указівка на вади, хиби, негативне судження визначувана у фразеології інтенсифікативним виявом:

а) 'критикувати гостро' (*брати / взяти в обмолот; витерти ворсу; підсіпати / підсіпати перцю*) (КЕ 20-21):

(20) Артільні трударі, галасливе жіноцтво, яке не раз **брало** Оксена в такий **обмолот**, що він не знав, куди подітись.., ішли поволі, спідлоба позираючи на німецьких солдат (Григорій Тютюнник);

(21) Звісно, ми не такі вчені та муштровані, як Гасанчук, з нами можна всякому пащекувати... Ні, попались би ви до нього, він би вам **ворсу витер!** (О. Гончар);

б) 'критикувати гостро, нещадно' (*каменя на камені не лишити (не залишити, не оставити і т. ін.) / не лишати (не залишати, не оставляти і т. ін.) (2)*) (КЕ 22):

(22) – Звичайно, – Микола Ілліч хитро посміхнувся, – в цьому дискусійному клубі ми **каменя на камені не лишасмо** від програм [інших партій] (Ю. Смолич).

Негативне враження від різкої критики може посилюватись висміюванням *брати / взяти на мушку (на приціл) (2); брати / взяти під обстріл* (КЕ 23):

(23) Зашушукались жінки, загоготали молоді чоловіки, пройшов смішок по натовпу. – Ну й Марфа! – вигукнув хтось – Самого директора **на приціл узяла** (Ю. Збанацький).

ФСПГ «Образа». Завдання кому-небудь душевного болю, моральної травми зневажливими висловлюваннями марковані в аналізованому матеріалі:

а) хроном, перцем (*підносити / піднести [тертого] хрину (хрону, перцю)*) ('робити або говорити кому-небудь щось неприємне, прикре, образливе і т. ін.')

(КЕ 24):

⁽²⁴⁾ Явтух візьме вас за петельки й вимагатиме, щоб розповіли колгоспникам про новітні течії в мистецтві.. Які художники, хто що малює, кого по голівці гладять, а кому **перцю підносять** (Ю. Яновський);

б) плювком (*плювати / плюнути (наплювати) в обличчя (в лице, в пику і т. ін.)*) ('зневажати, ображати, принижувати когось') (КЕ 25-26):

⁽²⁵⁾ – Це не критика, а наклеп, – сказав Максим. – Мені **плюють в обличчя**, а я повинен усміхатися! (М. Зарудний);

⁽²⁶⁾ – Німці **в пику плюють**, а я витрусь рукавом і знову зуби скалю (І. Цюпа);

в) ножем (*різати ножем; ножем різонуту; різонуту по живому тілі*) ('завдавати комусь душевних мук, переживань; неприємно вражати, ображати когось-небудь') (КЕ 27-28):

⁽²⁷⁾ – Ти що, молодичко, всіх п'яних з рову витягаєш? І чоловік не боронить? Га? Ха-ха-ха! **Ножем різонув** Ганну той сміх (Є. Куртяк);

⁽²⁸⁾ – Краще хай буде гірше одному, а не всім, – промовив розсудливо і лише опісля помітив, що **різонув брата по живому тілі** (М. Стельмах);

г) сіллю (*відважити солі [добре]*) ('відповісти грубо, образливо, уїдливо') (КЕ 29):

⁽²⁹⁾ – Здається, Сомко налаяв Іванця свинею, чи що? – Не свинею, а собакою, да ... ще не на самоті... – Га-га-га! – засміявся Черевань. – **Одважив солі** добре! – каже Божий Чоловік, – да зробив негарзд (П. Куліш);

ґ) пілюлею (*підносити / піднести пілюлю*) ('робити або говорити кому-небудь щось неприємне, прикре, образливе і т. ін.')

⁽³⁰⁾ – Каргат, видно, **підніс** Валентинові Модестовичу якусь нову **пілюлю**, а тепер пробує трохи позолотити її... (Ю. Шовкопляс).

ФСПГ «Зауваження». У джерельній базі зафіксовані такі різновиди зауважень (як коротко висловлених суджень, міркувань з приводу чого-небудь або вказівки на помилку):

а) колюче, уїдливе, ущипливе зауваження (*пускати / пустити шпильки (шпильку, стріли); підпустити шпильки*) (КЕ 31-32):

⁽³¹⁾ Інколи, його просто гедз нападав – і тоді він ставав нестерпучим, **пускав** Раїсі **шпильки**, глузував з її екзальтації (М. Коцюбинський);

⁽³²⁾ Тритузному тільки й лишається, що час від часу **пускати стріли** своїх сарказмів (О. Гончар);

б) зауваження в гострій, неділікатній формі (*тикати (тицяти, штрикати) / ткнути (тицьнути, штрикнути) в очі (у вічі) [пальцем]*) (КЕ 33):

⁽³³⁾ – Ти хочеш, щоб я дурно давав гроші? – став поруч з жінкою Терентій – Не дурно, але й не так, щоб мені **у вічі тичали** тобою, мов ганчіркою (М. Стельмах);

в) зауваження з указівкою на помилку в поведінці (*бити словом (словами); поставити на місце*) (КЕ 34-35):

(34) [Руфін:] Ти боляче мене **словами б'єш...** гірка се правда... Та нема вже ради... запався шлях до чесного життя (Леся Українка);

(35) Чумакова мова починала тішити Обухова. Він розумів; що в кожную хвилину може **поставити** цього зарозумілого юнака **на місце** (Ю. Збанацький).

ФСПГ «Плітки». Поширення не підтверджених дійсними фактами чуток, звісток, пересуди репрезентують *ФО чесати / почесати язика (язиком, язиками); плескати (паякати, плести) язиком (язиками)* (2) (КЕ 36-38):

(36) Її веселі, язикаті сусіди вважають за потрібне піклуватися про неї? Вже, мабуть, добре **почесали язики** і в кімнатах гуртожитку, і на фабриці (В. Собко);

(37) Подумала [Зоя], що в містечку завтра про неї **плескатимуть язиками** бозна-що, але це враз і забулося (А. Хорунжий);

(38) – Верзеш ти щось, хлопче. Де ти був, що бачив – нас то не стосується: наше діло теляче... Його [Михайла Івановича] підтримали й інші. Нема чого, мовляв, даремно **плести язиком** (Ю. Збанацький).

Людей, які пліткують, ведуть недобррозичливі балачки, пліткарів називають *злі (лихі) язики* (КЕ 39); того, хто любить пліткувати, передавати будь-які чутки, говорити багато зайвого, неправдивого – *сорочин хвіст причіплено; довгий язик* (1) (КЕ 40):

(39) – Потоцький на Сейм не їздив, саме захворів, хоч **злі язики** плескали, що навмисне замкнувся в замку... (Я. Стецюк);

(40) – Що тобі люди про мене говорять, – бо знаю, що в людей **язики довгі**, – то ти не вір тому (І. Франко).

ФСПГ «Наклеп». Неправда, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого-небудь; поширення неправдивих відомостей, що здебільшого корелюють із звинуваченням, марковані:

а) *грязю, грязюкою, болотом, брудом (місити в грязюці (в грязі, в болоті і т. ін.); мішати з грязюкою; обливати (обкидати, поливати і т. ін.) / облити (обкидати, полити і т. ін.) брудом (болотом, грязюкою і т. ін.))* (КЕ 41-44):

(41) Ось і почнуть дурні язики до небес піднімати Марка, а його **місити в грязюці** (М. Стельмах);

(42) – Адресок пришли хоч, де ти будеш... – Буду там, де ніхто мене не падлючитиме! Не **обливатимуть брудом** такі, як ваша ротата супружниця! (О. Гончар);

(43) Відбувалися збори, оба [обидва] кандидати **обкидали болотом** один одного (І. Франко);

(44) – Ти ще відповіси за такі слова і за те, що дівчину **облив помиями** (В. Вільний);

б) *дьогтем (квацати (квацяти) дьогтем, згруб.)* (КЕ 45):

(45) Колись він умів гнути чи пригинати добрих майстрів..., а тепер доводилося задовольнятися тим, що їхню славу **квацяв дьогтем...** (М. Стельмах).

ФСПГ «Скарга». Висловлення незадоволення, нарікання на когось передають ФО *давати / дати волю язикові; розводити (розсипати) / розвести (розсипати) кислиці; квасити кислиці* (КЕ 46-47):

⁽⁴⁶⁾ – Яка ж у тебе любов, коли ти покохав гоноровиту панну, а зразу й **кислиці розсипав**, тільки дістав одкоша! (О. Ільченко);

⁽⁴⁷⁾ – На кригу? – жахається Миколка. – Еге ж – Не треба, Володимире, – кривиться Миколка й забуває, що він молодець. – О, ти ще зараз почни **квасити кислиці**, – набурмосився старшенький на меншенького і рвучко відвернувся від нього (М. Стельмах).

ФСПГ «Піддражнювання». Навмисне спричинення переживання, виведення з терпіння кого-небудь, драгування відображають ФО *грати на нервах; пограти на нервах* (якийсь час) (КЕ 48-49):

⁽⁴⁸⁾ – Оженюся, а там видно буде! – пояснив Денис, ніби зумисне **граючи на нервах** [Дорошуківі] (М.Ю. Тарновський);

⁽⁴⁹⁾ Він бачив, що їй хочеться щось утнути, подразнити свого благовірного, **пограти** йому **на нервах** (О. Гончар).

Закцентуємо увагу, що до ФСПГ «Лайка» та ФСПГ «Лихослів'я» увійшли ФО на позначення лайки та лихослів'я відповідно, а також ФО, в семантиці яких ці вияви вербальної агресії поєднані з іншими різновидами.

ФСПГ «Лайка». Висловлювання осуду, невдоволення різкими, образливими словами передають ФО *грити / нагрити чуба* (рідше *чуприну, лоба*) (2); *намити шию* (голову, в'язи) (2); *вергати (кидати) громи; кресати словами* (КЕ 50-52):

⁽⁵⁰⁾ Вихід першого номера «Землі і Волі» викликав оскаженіння в офіційних колах. Розповідали, що цар, коли йому про це доповіли, побагровів, затрясся від злоби, викликав Дрентельна і Зурова і добре **намилив** їм **голови** (М. Олійник);

⁽⁵¹⁾ Командуючий окупаційною армією мав підстави рвати й метати, мав причини **вергати громи** (Ю. Смолич);

⁽⁵²⁾ – Щось, чути, на наймичку головач **креше словами** (П. Козланюк).

Лайка, сварка здебільшого корелюють з іншими різновидами вербальної агресії:

а) деструктивним побажанням лиха, нещастя (*бодай побила лиха [та нещаслива] (нагла) година*, лайл.; *хай лиха година*, лайл.) (КЕ 53):

⁽⁵³⁾ – Спиная, мов попечена, болить, – жалівся Чіпка. – Сказано, били! ... – **Бодай** їх **лиха та нещаслива година побила**, як вони так знущаються над людьми!... (Панас Мирний);

б) суворою / гострою критикою (*всипати на галушки; давати / дати копоті, зневажл.* (1); *дати [березової] припарки* (2); *дати (задати, завдати) гарту* (3); *дати на горіхи*) (КЕ 54-55):

⁽⁵⁴⁾ – Прокіп хіба не попереджав тебе? Ілько не відповів. – Ну за це доведеться старому **на галушки всипати...** Я ж просив його... (А. Хорунжий);

⁽⁵⁵⁾ – Оце **зададуть копоті** нашим критикам! – зло усміхаючись, мовив Довбня (Панас Мирний);

в) докорами (*скребти (скубти, скромадити) / наскубти (наскубати) моркву; читати (вичитувати) / прочитати (вичитати) молитву*), сильними докорами (*пекти [аж] до живого [серця]*); *знімати / зняти стружку*; жорстокими, в'їдливими докорами (*виїдати очі*) (КЕ 56-58):

⁽⁵⁶⁾ Гримає [стара] звісно – на невістку: то се не туди, то те не так, звичайно, як свекруха, що вже знайде, за що **моркву скромадити** (Г. Квітка-Основ'яненко);

⁽⁵⁷⁾ – Та піди ж та **прочитай молитву** Солов'їсі. Хіба ж ти не бачиш, що вона мене їсть, як іржа залізо... (І. Нечуй-Левицький);

⁽⁵⁸⁾ Скоро Готенко втратив всяку владу над нею. Він підозрівав, що винен у всьому Коропов, **пik її до живого** (В. Земляк);

г) докорами та зауваженнями (*узяти в молотки; милити шию (чуба, холку і т. ін.), зневажл.*) (КЕ 59-60):

⁽⁵⁹⁾ Колода як **узав** його [Шугалія] **в молотки** на господарстві, ...так він тільки сопе (В. Кучер);

⁽⁶⁰⁾ – Я знаю, що ти будеш **милити мені холку**, – додав Логвин. – Адже ж будеш? (Г. Епik);

г) криком (*роззявляти (розкривати) / роззявити (розкрити) рот (рота) (2), грубо; розпускати / розпустити голос, несхв.*) (КЕ 61-62):

⁽⁶¹⁾ Іду я по ризи [землі] та шкутильгаю. А Солов'їха вже й **рота роззявила**: «Покарав тебе Господь! Бодай була й другу ногу зломила!» (І. Нечуй-Левицький);

⁽⁶²⁾ Ілько Панасович рукам волі не давав, але **голос розпустив...** – Та я тебе, вишкребку... (А. Крижанівський);

д) криком і скаргами (*роззявляти / роззявити пащеку (пельку), вульг.; пороззявляли пельки* (про всіх або багатьох) (КЕ 63-64):

⁽⁶³⁾ [Русаловський:] Чого ти так **пащеку роззявив**? Та нехай тобі заціпить! (І. Карпенко-Карий);

⁽⁶⁴⁾ – Коли б я не ходив у походи і не бачив турків.., ніколи не був би я гетьманом, і наша січова сіромашня тоді на мене **пельки пороззявляла б**, вимагаючи, щоб мою землю залічили до земель, які щороку розподіляють (З. Тулуб).

ФСПГ «Лихослів'я». Уживання грубих, недобророзличливих, дошкульних слів і виразів щодо кого-небудь виражає ФО *точити / поточити язики* (1) (КЕ 65):

⁽⁶⁵⁾ Зник, ніби у воду впав, Марко. Гуртожитківські плетухи **поточили язики** і знайшли собі інші теми (В. Собко).

Лихослів'я межує в українській фразеології з пліткуванням (*перетирати (перем'ячати, переминати і т. ін.) / перетерти (перебрати, перем'яти і т. ін.) на зубах*) (КЕ 66):

⁽⁶⁶⁾ Кожного з своїх **перебирали** та **перетирали** пани **на зубах** і всякий раз верталися вони до тієї проклятої волі, котра гострим ножем стала впоперек їх горла (Панас Мирний).

ФСПГ «Обурення». Сильне невдоволення, роздратування передають **ФО матері твоєї дуля**, лайл.; **чорт (біс) [його (вас, тебе і т. ін.)] бери (забирай) / візьми (побери, забери і т. ін.) (1)**, лайл.; **убити мало; трясця його (її, їхній, твоєї, вашій) матері**, лайл. (КЕ 67-70):

⁽⁶⁷⁾ – **Матері твоєї дуля!** – ударивши по зашийковій воловика, сказав коваль і... поволік його за собою на гору (Панас Мирний);

²⁽⁶⁸⁾ Берд (кидається до Мічуріна і, вириваючи в нього один чемодан, перекладачеві): – **Чорт вас забери!** Беріть чемодани! Я вас прожену нарешті! Дайте чемодани! (О. Довженко);

⁽⁶⁹⁾ [Юда:] Ні, не простив [Месія!] Я пригадав – він докорив мені. [Прочанин (і перекиривляє з огидою):] «Він докорив!» – Тебе **убити мало!** (Леся Українка);

⁽⁷⁰⁾ – Бач, **трясця його матері!** – желіпнув Грицько. – І землю їй дай, ще й податки за неї плати (Панас Мирний).

ФО іди [собі] до чорта (до біса, до дідька, під три чорти і т. ін.), лайл.; **іди собі до лиха; іди [собі] к бісовому батькові (к нечистій матері)**, лайл.; **іди [собі] на всі чотири вітри (на чотири боки)**, лайл.; **пропади / рідше пропадай ти (ви, він, вона і т. ін.) пропадом (рідше прахом)** уживаються для вираження обурення, незадоволення, злості, роздратування, гніву з актуалізацією небажання бачити кого-небудь тощо (КЕ 71-74):

⁽⁷¹⁾ – Та **іди ти під три чорти!** – Славчук замахнувся, готовий ударити Рудя (С. Голованівський);

⁽⁷²⁾ – Тут не можна пасти коні... Примар звелів, щоб... – А **йдіть ви собі до лиха** з вашим хабарником примарем та з докторами! – вибухнув Замфір (М. Коцюбинський);

⁽⁷³⁾ Старшина пильно глянув на них [Гната та Олександру]. – А **йдіть ви собі на всі чотири вітри**, бо, їй же богу, битиму! – крикнув він (М. Коцюбинський);

⁽⁷⁴⁾ – Іди он до свого верстата й працюй. – А **пропади ти пропадом!** – махнув рукою Максим (Д. Ткач).

ФО до біса; на [всі] чотири боки (сторони) (2) уживаються, коли проганяють, відпускають або впускають кого-небудь кудись з невдоволенням, обуренням тощо (КЕ 75-76):

⁽⁷⁵⁾ – Та пустіть її **до біса**, – крикнув затурканий писар. Молодицю пустили (Марко Вовчок);

⁽⁷⁶⁾ – Штраф уже маєш – не покався. **На всі чотири сторони!** Митро похнюпився, але ще не вірить (А. Головка).

ФСПГ «Деструктивне побажання». Джерельна база студіювання засвідчує такі різновиди деструктивного побажання:

1) недобре побажання, спричинене:

а) незадоволенням (*хай (нехай) поб'є морока*, лайл.; *побила б морока; нехай (хай) повилазять очі*, лайл., перев. жарт.; *нех повилазять очі*, діал.; *щоб очі*

повилазили (1), лайл., перев. жарт.; *повилазили б очі; щоб [крізь землю] провалитися* (2) лайл.) (КЕ 77-78):

⁽⁷⁷⁾ І Дмитро чує, як старий з серцем шепоче: – Сіль та печина з поганими очима. Хто уроче – **нех йому повилазять очі** (М. Стельмах);

⁽⁷⁸⁾ Та **повилазили б йому очі**, хто це побачити може (Остап Вишня);

б) незадоволенням або обуренням (*бодай (щоб) тебе (його, вас, їх і т. ін.) взяла лиха година*, лайл.; *взяла б його лиха година; хай (нехай) грім поб'є (уб'є, приб'є і т. ін.)* (2), лайл., перев. жарт.; *[хоч] грім би побив (прибив) [навіки] на битій дорозі; щоб грім побив (прибив, убив і т. ін.)*, лайл., перев. жарт.; *щоб грім убив і блискавка спалила*) (КЕ 79-81):

⁽⁷⁹⁾ – Грішу! – подумав Харитон. – А все оті цокотухи розворушили мої думки, згадали мені про Онисю. А, **бодай вас лиха година взяла!** (І. Нечуй-Левицький);

⁽⁸⁰⁾ – Що зараз робити, Устино? **Хоч би грім побив на битій дорозі** і управителя, і пана (М. Стельмах);

⁽⁸¹⁾ [Химка:] Обдурив мене ... отой вражий син, **щоб його грім побив** (Панас Мирний);

в) незадоволенням або зневагою (*щоб [тобі (йому, їм і т. ін.)] дихати не дало*, лайл.; *щоб так по правді дихав*, лайл.; *нехай (хай) лизень (лиз, рідше лизь і т. ін.) злиже (лизне)*, лайл.) (КЕ 82-83):

⁽⁸²⁾ – Козаки сидять згорнувши руки! – каже Шрам. – **Щоб ви так по правді дихали**. Коли б не козаки, то давно б вас чорт ізлизав (П. Куліш);

⁽⁸³⁾ **Нехай тебе лизень злиже!** (М. Номис);

2) побажання чого-небудь недоброго, неприємного (*вража (лиха, хрінова і т. ін.) мати*, лайл. (2)) (КЕ 84):

⁽⁸⁴⁾ – Я, бачте, такий чоловік – м'якушка... Отже ж і пожалував, **бодай його хрінова мати** жалувала! (Марко Вовчок);

3) побажання позбутися когось із незадоволенням, обуренням (*котися ковбасою (ковбаскою)*, грубо (1)) (КЕ 85):

⁽⁸⁵⁾ – Херсонський катюга, англійської королеви холуй, ... – відчалуй, поки не пізно! – неслись веселі погрози на море. – **Котись ковбасою** за горизонт! (О. Гончар);

4) побажання жорстоко розправитися з ким-небудь, вчинити помсту (*і кісток [своїх] не позбирати* (1); *й кісточок не позбирати*) (КЕ 86-87):

⁽⁸⁶⁾ – Зась, пани, до нашої землі! Зась, бо **й кісток своїх не позбираєте!** – підіймає [Гончар] кулака (М. Стельмах);

⁽⁸⁷⁾ [Орина:] А як зловлять ... [Петро:] Хай ловлять, нас таких уже сотня в лісі е. Так зустрінемо, що **й кісточок не позбирають** (В. Собко).

ФСПГ «Погрози». Для обіцянки заподіяти яке-небудь зло, неприємність уживається ФО *попадись (попади) під руку; пуп розв'яжеться* (2) (КЕ 88):

⁽⁸⁸⁾ Тут тобі й **пуп розв'яжеться** (М. Номис).

Широко представлені погрози фізичної розправи: *як муху (мух) роздавити (задавити); ламати / зламати (переламати, поламати і т. ін.) хребет* (1); *і зуби*

визбираєш грубо; *і зубів не визбираєш*; *обламати / обламувати кий (палицю, віник і т. ін.)* (КЕ 89-92):

⁽⁸⁹⁾ – Бережись, – кричить Чіпка, – укладу! **Як муху роздавлю** (Панас Мирний);

⁽⁹⁰⁾ – Цить! а то як візьму кочергу, то **й зуби визбираєш**, – крикнула Кайдашиха й скочила з місця (І. Нечуй-Левицький);

⁽⁹¹⁾ – Ти що? – аж підвівся з стільця земський. – П’яний приїхав. Я такого дам тобі агітатора, що **й зубів не визбираєш** (М. Стельмах);

⁽⁹²⁾ – От побіжи-но мені ще раз до ліса [до лісу] з панною, то я об тебе **віника обламаю!** (Леся Українка).

ФСПГ «Прокляття». Прокляття актуалізують в українській фразеології:

а) побажання невдачі, лиха, всього недоброго (*сіль тобі на язик [печина в зуби (у вічі)]; бодай (щоб) ти (він, вона і т. ін.) скапав, як віск, лайл.*) (КЕ 93):

⁽⁹³⁾ – Щоб ти окаменіла, як Лотова жінка, за такі речі! – крикнув з досади Шрам. – **Сіль тобі на язик, печина в зуби!** – оддала потиху Ковалиха, бо була трохи п’яньєнка (П. Куліш);

б) побажання зникнути, пропасти (*бодай слід запав*) (КЕ 94):

⁽⁹⁴⁾ Він [лікар] на тих сусідочок важким духом дише: **бодай їх слід запав!** (Марко Вовчок).

Отже, вивчення семантики, прагматики та функціонування ФО-репрезентантів активної вербальної агресії в українській мові дає змогу зробити висновок про те, що активна вербальна агресія як аспект психічного життя людини загалом та конфліктної комунікації зокрема постає складною системою взаємозумовлених психічних реакцій.

Аналіз джерельної бази уможливорює визначення якісних і кількісних переваг мовців у репрезентації ФСГ «Активна вербальна агресія». Так, найбільш чисельними з-поміж груп, які позначають акти вербальної агресії постають ФСПГ «Крик» і ФСПГ «Звинувачення», а найменш чисельною – ФСПГ «Лихослів’я». Серед ФСПГ, сформованих ФО, які використовуються як акти вербальної агресії, за кількісним параметром домінує ФСПГ «Обурення», а на останньому місці перебуває ФСПГ «Прокляття». Опрацьована фразеологічна парадигма відповідає логіці вияву й опису вербальної агресії.

Дані фразеології не суперечать сучасним знанням психології та комунікативної лінгвістики про досліджуваний предмет, але разом з тим ФО утворюють самостійну систему мовних знаків, визначувану: а) станом невдоволення мовця; б) поєднанням вербальних (побажанням лиха, нещастя, смерті; погрози жорстокої фізичної розправи, помсти) та невербальних складників (підвищення голосу, плювок) з актуалізацією маркера ‘лайливе’; в) інтенсифікацією виявів (докори / в’їдливі докори / докори в гострій формі; зауваження / колюче, уїдливе, ущипливе зауваження / зауваження в гострій, неделікатній формі; кричати / кричати дуже голосно, сильно; критикувати / критикувати гостро, нещадно тощо); г) кореляцією різновидів вербальної агресії (лайка, сварка та деструктивні побажання лиха, нещастя; лайка, сварка та сувора, гостра критика; лайка, сварка та докори, зауваження; лайка, сварка та крик, скарги; лихослів’я та пліткування

тощо). У прагненні наблизитися до реальності мовець не називає зазначені типи активної вербальної агресії, а описує спостережувані словесні й тілесні реакції, тобто візуальні шаблони поведінки, властиві людині у зазначених стереотипних ситуаціях, а також асоціативні образи (напр., наклеп – грязь, болото, бруд, дьоготь; образа – хрін, сіль, перець, пілюля, ніж та ін.), пов'язані з ними. ФО, які використовуються як акти вербальної агресії, визначаються експресивністю, корелюють з міфологічним кодом культури й апелюють до образів біса, чорта, бісового батька, нечистої матері (обурення), лизня, хрінової матері (деструктивне побажання) тощо.

У зв'язку зі сказаним убачаємо перспективним аналіз пасивної вербальної агресії в українській фразеології, а також звернення до порівняльного аналізу виявів вербальної агресії у фразеології одно- і різносистемних мов з акцентом уваги на внутрішній формі фразеологізмів.

Список скорочень

вulg. – вульгарне
 діал. – діалектне
 жарт. – жаргівливе
 згруб. – згрубіле
 зневажл. – зневажливе
 і под. – і подібне
 і т. ін. – і таке інше
 лайл. – лайливе
 несхв. – несхвальне
 перев. – переважно
 розм. – розмовне
 сл. – слово
 фам. – фамільярне

References

- Arh U.V., Pintarić A.P., *Somatismen als Kodierungsmittel in Konfliktdialogen*, „Slavia Centralis” 2020, vol. 13, № 1.
- Beatty M.J., McCroskey J.C., *It's in Our Nature: Verbal Aggressiveness as Temperamental Expression*, „Communication Quarterly” 1997, № 45.
- Buss A., *Aggression Pays*, [in:] *The Control of Aggression and Violence*, ed. by J.L. Singer, NY, London 1971.
- Buss A., *Instrumentality of Aggression, Feedback and Frustration as Determinates of Physical Aggression*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1967, № 3.
- Ihnatenko D.Ye., *Frazeolohichni odyntsi na poznachennya intensyvnosti diyi ta stanu v anhliys'kiy, nimets'kiy, rosys'kiy ta ukrayins'kiy movakh: dys. na zdobuttya ... k. filol. n.*, Vinnytsya 2018.
- Infante D.A., *Aggressiveness*, [in:] *Personality and Interpersonal Communication*, ed. by J.C. McCroskey, J.A. Daly, Newbury Park, CA 1987.

- Infante D.A., Wigley C.J., *Verbal Aggressiveness: An interpersonal Model and Measure*, „Communication Monographs” 1986, № 53.
- Issers O.S., *Kommunikativnyye strategii i taktiki russkoy rechi*, Omsk 1999.
- Kachmar O.V., *Ahresiya yak sotsial'nyy fenomen*, „Nova paradyhma” 2014, № 125.
- Klyus Ju., *Inwektywy związane z nazwami części ciała we frazeologii polskiej i rosyjskiej. Analiza leksykalno-semantyczna*, „Językoznawstwo” 2018, № 1 (12).
- Novikova T.F., Smirnova P.Yu., *Priyemy neytralizatsii verbal'noy agressii v sostave sredstv rechevogo vozdeystviya*, „Nauchnyye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Gumanitarnyye nauki” 2018, № 37.
- Pradid Yu.F., *Frazeolohichna ideohrafiya (problematyka doslidzhen')*, Kyiv, Simferopol' 1997.
- Sappa N.N., *Verbal'naya agressiya kak ob'ekt psikhologo-pravovogo analiza*, „Vestnik po pedagogike i psikhologii Yuzhnoy Sibiri” 2016, № 4, [v:] <https://bulletinpp.esrae.ru/217-1101>
- Shcherbinina Yu.V., *Verbal'naya agressiya*, Moskva 2006.
- Sidorova E.Yu., *Verbal'naya agressiya kak kommunikativno-pragmaticheskoye yavleniye*, „Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta” 2009, № 319.
- Slovník frazeologizmů ukrajinských jazyků*, Kyiv 2003.
- Szarszunicz J., *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*, Białystok 2011.
- Yakimova N.S., *Verbal'naya agressiya kak aktual'nyy fenomen sovremennogo obshchestva*, „Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta” 2011, № 45.

ПРО АВТОРА

Жанна Володимирівна Краснобаєва-Чорна – доктор філологічних наук, професор; Донецький національний університет імені Василя Стуса, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології. **Основні публікації:** *Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір*, Вінниця 2016, 416 с.; *Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці*, Вінниця 2020, 172 с.; *Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини*, „Studia Slavica Hung.” 2018, vol. 63/2, s. 321-332; *Опыт осмысления ценностной картины мира во фразеологии: структурная организация (на материале русского, украинского, английского и немецкого языков)*, „Вестник Томского государственного университета. Филология” 2018, № 54, с. 98-116; *Кваліфікація цінності в лінгвістиці*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2019, X/1, s. 453-462.

ORCID: 0000-0001-7819-8094

E-mail: zh.krasnobaieva@gmail.com